

ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»

Центральноукраїнський інститут

(назва навчального підрозділу)

Кафедра правознавства

(повна назва кафедри, циклової комісії)

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Фінансове право»
на тему: «Загальна характеристика місцевих бюджетів»

Студента(ки): Дяденко С.С.
(прізвище та ініціали)

курсу: 3

групи: ІН 16-9-23 Б1П (4.0д)

напряму підготовки (спеціальності) Право

Керівник к.і.н., доцент кафедри Демешко Ю.О.

(посада, вчене звання, науковий ступінь, прізвище та ініціали)

Оцінка:

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ ECTS _____

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	5
1.1. Поняття, сутність та правова природа місцевого бюджету.....	5
1.2. Принципи формування та функціонування місцевих бюджетів.....	6
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ.....	10
2.1. Склад доходів місцевих бюджетів.....	10
2.2. Склад видатків місцевих бюджетів.....	13
РОЗДІЛ 3. МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА УПРАВЛІННЯ.....	15
3.1. Правове регулювання бюджетного процесу на місцевому рівні.....	15
3.2. Бюджетний контроль та відповідальність у сфері місцевих бюджетів.....	19
ВИСНОВКИ.....	22
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	24

ВСТУП

Актуальність теми. Місцеві бюджети виступають економічною основою функціонування місцевого самоврядування та відіграють роль ключового фінансового інструменту в забезпеченні життєздатності територіальних громад. Їхня ефективна робота безпосередньо впливає на рівень надання публічних послуг (освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальне господарство, соціальний захист) та на загальний економічний розвиток регіонів. У контексті децентралізації фінансів і розширення повноважень органів місцевого самоврядування питання правового регулювання, формування, виконання та контролю за місцевими бюджетами стає ще більш актуальним. Забезпечення збалансованості, прозорості та ефективності використання бюджетних коштів вимагає глибокого наукового опрацювання та пошуку шляхів вдосконалення чинного фінансового законодавства.

Стан досліджуваної проблеми. Правове регулювання місцевих бюджетів є важливим напрямом вивчення фахівців із фінансового, адміністративного права, економіки та державного управління. Значний внесок у розробку теоретичних основ бюджетного права і місцевих фінансів належить таким ученим, як П.І. Берлач, О.П. Орлюк, Н.Ю. Пришва, В.К. Шкарупа та іншим. Однак постійні зміни у сфері бюджетного та податкового законодавства, спричинені процесами децентралізації та адаптацією до сучасних економічних умов, породжують нові виклики. Зокрема, актуальними лишаються питання розподілу бюджетних повноважень, формування дохідної бази місцевих бюджетів і вдосконалення механізмів фінансового контролю.

Мета і завдання курсової роботи. Головною метою курсової роботи є всебічне дослідження місцевих бюджетів як фундаментального елементу фінансової системи України, а також аналіз їхньої правової природи,

структури та ролі в межах фінансово-правової системи. Для реалізації цієї мети виділено такі завдання:

- розкрити поняття, сутність і правову природу місцевого бюджету;
- проаналізувати основні принципи формування й функціонування місцевих бюджетів;
- охарактеризувати доходну і видаткову частини місцевих бюджетів;
- дослідити аспекти правового регулювання бюджетного процесу на місцевому рівні;
- вивчити систему бюджетного контролю та відповідальності у цій сфері.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом роботи є суспільні відносини у сфері формування, затвердження, виконання й контролю місцевих бюджетів. Предметом – норми фінансового права України, що регулюють структуру і порядок функціонування місцевих бюджетів, теоретичні позиції щодо них і практика їх застосування. Дослідження зосереджено на нормах фінансового права, які регулюють місцеві бюджети в Україні, а також на аналізі наукових підходів і практики їх застосування.

Структура курсової роботи: зміст, вступ, три розділи, висновки і список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1. Поняття, сутність та правова природа місцевого бюджету

У фінансовому праві місцевий бюджет визначається як документ, що регламентує процес формування та використання фінансових ресурсів, необхідних для реалізації функцій і повноважень органів місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду [10; с. 420].

Законодавче закріплення: відповідно до положень Бюджетного кодексу України, місцеві бюджети (зокрема бюджети Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети територіальних громад) є інтегрованою частиною бюджетної системи України.

Функціональне призначення: місцевий бюджет виконує роль основного фінансового плану територіальної громади або регіону, який відображає її економічні потреби та можливості..

Економічна сутність: місцевий бюджет представляє собою централізований фонд фінансових ресурсів, через який розподіляється частина національного доходу для задоволення потреб місцевих рівнів. Його ключова економічна роль полягає у фінансуванні місцевої інфраструктури, соціальної сфери, зокрема освіти та охорони здоров'я, а також стимулюванні місцевого економічного розвитку.

Правова природа: місцевий бюджет характеризується подвійною правовою сутністю. Як нормативно-правовий акт: ухвалюється місцевою радою, набуває сили закону для конкретної території і стає обов'язковим для виконання всіма суб'єктами на її території.

Як фінансова категорія: є об'єктом фінансово-правового регулювання, що охоплює заходи зі складання, розгляду, затвердження, виконання бюджету, а також звітування щодо його реалізації.

Місцевий бюджет відіграє провідну роль у фінансовій системі, сприяючи реалізації принципу децентралізації. Він розглядається як: складова бюджетної системи: у поєднанні з Державним бюджетом України формує її єдність, водночас зберігаючи автономію в межах правових норм Бюджетного кодексу [13; с. 202].

Фінансова основа самоврядування: гарантує фінансову незалежність органів місцевого самоврядування та дозволяє ефективно вирішувати проблеми локального характеру. Інструмент регулювання місцевої економіки: завдяки видаткам може сприяти розвитку чи впливати на окремі економічні сектори своєї території.

1.2. Принципи формування та функціонування місцевих бюджетів

Функціонування місцевих бюджетів базується на загальних принципах, визначених Бюджетним кодексом України (БКУ), з урахуванням специфіки місцевого самоврядування:

Принцип єдності. Єдність бюджетної системи досягається шляхом створення єдиної правової бази, застосування спільної грошової системи, єдиної бюджетної класифікації та уніфікованих форм бюджетної документації. Це забезпечує узгодженість загальної фінансової політики держави.

Принцип самостійності. Гарантує органам місцевого самоврядування право на самостійне формування, затвердження та виконання місцевих бюджетів, а також забезпечує розпорядження коштами в межах, встановлених БКУ. Даний принцип є основою процесу децентралізації [8].

Принцип збалансованості. Передбачає, що обсяг запланованих видатків місцевого бюджету має відповідати прогнозованим доходам і джерелам фінансування.

Принцип повноти. Забезпечує відображення в місцевому бюджеті всіх доходів і видатків, які підлягають включенню до нього.

Принцип ефективності та результативності. Визначає, що кошти місцевого бюджету мають використовуватись з максимальним результатом при мінімально можливих витратах фінансів.

Основи організації та функціонування місцевих бюджетів закріплені Конституцією України, що надає їм найвищий юридичний статус:

- стаття 142 визначає, що матеріальна і фінансова основа місцевого самоврядування складається з рухомого і нерухомого майна, доходів місцевих бюджетів, інших коштів, а також землі та природних ресурсів, що належать територіальним громадам;
- стаття 143 передбачає право територіальних громад самостійно затверджувати місцеві бюджети та встановлювати місцеві податки й збори відповідно до законодавства.

Конституційні гарантії самоврядування забезпечують органам місцевого самоврядування право володіння фінансовою базою та незалежного управління бюджетними ресурсами, що є ключовою умовою для реалізації їхніх функцій і повноважень.

Функціонування місцевих бюджетів у правовій державі базується на ряді основоположних принципів, які визначені Бюджетним кодексом України (БКУ). Ці принципи окреслюють вимоги до організації бюджетної системи та її взаємодії з органами місцевого самоврядування (ОМС).

Аналізуючи основні принципи бюджетної системи у контексті місцевих бюджетів, можна виділити наступні аспекти їхнього застосування:

Принцип єдності гарантує цілісність бюджетної системи України, зокрема через єдину правову базу, уніфіковану бюджетну класифікацію та спільну грошову одиницю. Це особливо важливо для місцевих бюджетів, оскільки сприяє стандартизації обліку, звітності та забезпечує механізми ефективного міжбюджетного вирівнювання.

Принцип самостійності забезпечує право органів місцевого самоврядування на незалежне формування, затвердження та виконання власних бюджетів. Це гарантує фінансову автономію самоврядування, що включає визначення пріоритетів використання бюджетних коштів та встановлення місцевих податків і зборів у рамках, передбачених Податковим кодексом України.

Принцип збалансованості передбачає, що обсяг запланованих видатків має відповідати загальному обсягу запланованих надходжень. На місцевому рівні це стимулює пошук додаткових джерел доходів, раціональне планування бюджету та недопущення фінансування поточних витрат за рахунок боргових зобов'язань.

Принцип повноти означає необхідність включення всіх доходів і видатків до місцевого бюджету без виключення. Реалізація цього принципу сприяє прозорості бюджету та дає громаді змогу отримати повну інформацію про фінансові потоки.

Принцип ефективності та результативності зобов'язує розпорядників бюджетних коштів досягати максимального результату при оптимізації витрат. Це побудовано на впровадженні програмно-цільових методів, які орієнтовані на досягнення конкретних і вимірюваних цілей.

Принцип публічності та прозорості передбачає відкритий доступ до інформації щодо всіх етапів бюджетного процесу: від розробки бюджету до звітів про його виконання. Це є основою для забезпечення громадського контролю.

Конституція України також закладає фундаментальні основи діяльності місцевих бюджетів [1]:

Стаття 142 підтверджує, що фінансова основа місцевого самоврядування включає доходи місцевих бюджетів, які належать територіальним громадам. Це підкреслює конституційно-правовий статус місцевих фінансів.

Стаття 143 гарантує право територіальних громад самостійно затверджувати місцеві бюджети і встановлювати місцеві податки та збори, що зміцнює принцип самостійності.

Держава гарантує фінансову підтримку місцевого самоврядування за допомогою механізмів фінансового вирівнювання через дотації та субвенції. Це реалізує принципи справедливості та рівності в бюджетних відносинах.

Юридичне закріплення зазначених принципів у Конституції та Бюджетному кодексі України забезпечує стабільність місцевих бюджетів і захист від неправомірного втручання з боку центральної влади.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1. Склад доходів місцевих бюджетів

Місцевий бюджет, подібно до Державного, формується з двох ключових складових: доходів і видатків. Розуміння їхньої структури та класифікації має вирішальне значення для гарантування фінансової стабільності громад і територій.

Доходи місцевих бюджетів охоплюють усі надходження до відповідного бюджету протягом визначеного періоду, за винятком джерел фінансування дефіциту. Доходна частина поділяється на два основні види: власні (закріплені) доходи та трансферти.

Характеристика власних (закріплених) і регулюючих доходів :

Власні (закріплені) доходи – це надходження, які є постійним джерелом фінансування місцевого самоврядування. Вони або повністю, або частково, згідно з Бюджетним кодексом України (БКУ), зараховуються до місцевих бюджетів, забезпечуючи їхню фінансову автономність. Прикладами таких доходів є:

- податок на майно (земельний податок, податок на нерухомість, відмінну від земельних ділянок);
- єдиний податок;
- акцизний податок (на продукцію місцевого виробництва/реалізації);
- плата за адміністративні послуги.

Регулюючі доходи: до цієї категорії належать загальнодержавні податки й збори, які можуть у встановленій пропорції передаватися місцевим бюджетам для регулювання їхньої фінансової необхідності. Основним регулюючим доходом у місцевих бюджетах України є відрахування від податку на доходи фізичних осіб (ПДФО), частка якого варіюється залежно від рівня бюджету (обласний, міський тощо) [2].

Податкові надходження – основна й найбільш стабільна складова доходів. Включає як місцеві податки й збори, так і частки від загальнодержавних податків (зокрема, ПДФО). Неподаткові надходження – це дохід від використання або продажу комунального майна, оренди, адміністративні збори, штрафи, пеня, кошти від зовнішньоекономічної діяльності тощо. Трансферти – фінансові ресурси, які безоплатно надаються з інших бюджетів. Вони поділяються на кілька видів:

- освітня та медична субвенції — для реалізації делегованих повноважень;
- базова дотація — для вирівнювання фінансової спроможності громад із меншою податковою базою;
- додаткова дотація — на соціальне забезпечення чи специфічні витрати.

Таке регламентоване формування доходів сприяє сталості місцевих бюджетів і забезпечує можливості для вирішення завдань територіальних громад. Доходи місцевих бюджетів — це грошові кошти, які надходять до відповідного бюджету протягом бюджетного періоду і є фінансовою основою для здійснення повноважень органів місцевого самоврядування (ОМС). Їхня структура відображає ступінь фінансової самостійності територіальних громад.

Характеристика власних (закріплених) та регулюючих доходів.

Власні (закріплені) доходи – це доходи, які відповідно до Бюджетного кодексу України [2] та Податкового кодексу України [3] повністю або у встановленій частці зараховуються до місцевих бюджетів на постійній основі. Вони забезпечують фінансову автономію громад і використовуються виключно за рішенням відповідної місцевої ради [7, с. 250].

До ключових власних доходів належать місцеві податки та збори, які встановлюються рішеннями ОМС. Зокрема, це податок на майно (у т.ч. плата за землю, податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), єдиний податок для суб'єктів малого підприємництва та туристичний збір [3].

Також до власних доходів відносять неподаткові надходження, такі як плата за надання адміністративних послуг, доходи від оренди комунального майна, штрафи та пені. Регулюючі (делеговані) доходи та відрахування – Це доходи, що надходять до місцевих бюджетів як відрахування від загальнодержавних податків і зборів за встановленими нормативами [8, с. 195]. Їхнє призначення — регулювання фінансової забезпеченості території.

Головним регулюючим джерелом в Україні є податок на доходи фізичних осіб (ПДФО). Частка ПДФО, яка залишається в бюджетах територіальних громад, є значною і може становити від 60% до 100% (залежно від типу бюджету). Завдяки прив'язці ПДФО до місця роботи особи, громади зацікавлені у стимулюванні зайнятості та легалізації праці на своїй території.

Порядок формування доходної частини: Трансферти та вирівнювання

Окрім податкових і неподаткових надходжень, значну роль у формуванні місцевих бюджетів відіграють міжбюджетні трансферти з Державного бюджету [7, с. 254].

Субвенції – це кошти, що мають цільове призначення і надаються на виконання делегованих державою повноважень. До них належать освітня субвенція (на оплату праці педагогічних працівників) та, до 2020 року, медична субвенція [2]. ОМС не мають права змінювати напрями використання субвенцій, що обмежує їхню фінансову автономію.

Дотації (базова та реверсна):

базова дотація надається менш фінансово спроможним громадам для горизонтального вирівнювання їхніх доходів. Це інструмент забезпечення соціальної справедливості та мінімальних стандартів надання публічних послуг.

Реверсна дотація вилучається з бюджетів фінансово спроможніших громад та передається до Державного бюджету для подальшого перерозподілу, що є проявом солідарності в бюджетній системі [9, с. 140].

Надходження до місцевих бюджетів здійснюються через органи Державної казначейської служби України, які виконують функції касового обслуговування та контролю за цільовим зарахуванням коштів.

2.2. Склад видатків місцевих бюджетів

Видатки місцевих бюджетів охоплюють кошти, спрямовані на виконання програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком фінансування дефіциту. Для забезпечення прозорості використання коштів та ефективного контролю видатки поділяються за такими ознаками:

Функціональна класифікація визначає напрями використання коштів у межах функцій держави або місцевого самоврядування. Наприклад, освіта (дошкільна, загальна середня), охорона здоров'я (зокрема первинна допомога), соціальний захист і забезпечення, житлово-комунальне господарство, культура та мистецтво.

Економічна класифікація розподіляє видатки за їх економічною природою, що має значення для обліку та фінансового аналізу. Поточні видатки призначені для забезпечення безперервної діяльності установ і органів (заробітна плата, податки, комунальні послуги, медикаменти, продукти).

Капітальні видатки: включають витрати на створення чи оновлення основних фондів (будівництво, реконструкція, придбання обладнання, капітальні ремонти).

Відомча класифікація ця категорія визначає головного розпорядника бюджетних коштів, відповідального за здійснення конкретних видатків (наприклад, відділи освіти або департаменти соціального захисту).

Основні сфери спрямування видатків місцевих бюджетів пов'язані з реалізацією переданих державою та власних повноважень органів місцевого самоврядування.

Соціально-культурна сфера:

- освіта: підтримка закладів дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти (за межами фінансування освітньою субвенцією);
- охорона здоров'я: забезпечення місцевих програм і фінансування комунальних закладів охорони здоров'я, включаючи первинну допомогу, що не покривається НСЗУ;
- соціальний захист: реалізація програм підтримки малозабезпечених груп населення, ветеранів, багатодітних сімей.

Інфраструктура та благоустрій:

- житлово-комунальне господарство: обслуговування та ремонт комунальних доріг, освітлення вулиць, озеленення територій, управління відходами;
- транспорт: компенсація пільгового проїзду та фінансова підтримка комунального транспорту;
- державне управління.

РОЗДІЛ 3. МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ПРАВА ТА УПРАВЛІННЯ

3.1. Правове регулювання бюджетного процесу на місцевому рівні

Бюджетний процес на рівні місцевого самоврядування є комплексом послідовних дій, регламентованих нормами фінансового права, спрямованих на безперервне планування та ефективне використання коштів територіальних громад. Його правовою основою є Бюджетний кодекс України (БКУ), відповідні закони, рішення місцевих рад і регламентуючі документи виконавчих органів.

Основні етапи бюджетного процесу та їх правове забезпечення:

1. Складання проєкту місцевого бюджету. Цей етап має планувальний характер і розпочинається задовго до початку бюджетного року. Виконавці: головна роль відводиться фінансовому органу місцевої державної адміністрації або виконавчого комітету ради.

Правове забезпечення: статті 75-76 БКУ регламентують процедуру. Фінансовий орган, опираючись на Прогноз економічного та соціального розвитку території й основні напрями бюджетної політики, формує орієнтовні граничні обсяги видатків для головних розпорядників коштів.

Дії: розпорядники складають та подають бюджетні запити, які аналізуються фінансовим органом з урахуванням стратегічних пріоритетів і фінансової спроможності громади. Результатом є проєкт рішення щодо бюджету з деталізацією доходів, видатків, обсягів фінансування та переліком місцевих програм.

2. Розгляд і затвердження місцевого бюджету. Цей етап надає юридичної сили проєкту бюджету. Виконавці: затвердження здійснюється місцевою радою (обласною, районною, міською, селищною, сільською).

Правове забезпечення: відповідно до статті 77 БКУ, бюджет затверджується виключно рішенням ради, що має нормотворчу силу для території громади. Дії: проєкт обговорюється комісіями ради, насамперед бюджетною, а також може підлягати громадському обговоренню для забезпечення прозорості. Бюджет має бути затверджений до 25 грудня попереднього року. У разі несвоєчасного затвердження фінансування здійснюється за минулорічними показниками.

3. Виконання місцевого бюджету. Цей етап включає надходження коштів на рахунки громади й їх використання. Виконавці: виконання контролюють виконавчий орган ради, головні розпорядники коштів і Державна казначейська служба України (ДКСУ). Правове забезпечення: виконання бюджету регулюється розписом місцевого бюджету, складеним фінансовим органом, з деталізацією доходів і витрат у помісячному розрізі [3]. Дії:

- надходження доходів забезпечують податкові органи та інші адміністратори доходів;
- видатки здійснюються в межах затверджених асигнувань, причому кожне фінансове зобов'язання реєструється ДКСУ, яке також реалізує контроль за цільовим використанням коштів.

4. Звітність щодо виконання місцевого бюджету. Цей етап є підсумковим та включає контроль і оцінювання процесу виконання бюджету. Виконавці: фінансовий орган складає бюджетний звіт, який затверджує місцева рада. Правове забезпечення: звіти формуються щоквартально та щорічно згідно зі статтею 80 БКУ. Річний звіт обов'язково оприлюднюється для інформування громадськості [4]. Дії: перед затвердженням звіту рада може ініціювати зовнішній аудит або перевірки від Держаудитслужби щодо ефективності витрачання коштів. Підтвердження звіту радою є сигналом правильності та законності виконання бюджету за звітний рік.

Бюджетний процес на місцевому рівні є чітко регламентованою нормами фінансового права діяльністю органів влади та управління, що забезпечує планування, виконання та контроль місцевих бюджетів. Цей процес є втіленням фінансової самостійності територіальних громад, проте суворо підпорядкований нормам Бюджетного кодексу України (БКУ) [2]. Бюджетний процес складається з чотирьох основних, послідовних і взаємопов'язаних стадій.

Складання (Прогнозування) проєкту місцевого бюджету – це етап фінансового планування, що передбачає визначення обсягів доходів та видатків на плановий рік. Проєкт формується на основі Бюджетної декларації (до 2020 р. — Основних напрямів бюджетної політики), прогнозу економічного і соціального розвитку, а також бюджетних запитів від головних розпорядників коштів.

Правове регулювання здійснюється фінансовим органом (департаментом, управлінням фінансів) відповідної ради. Фінансовий орган, згідно з БКУ, відповідає за своєчасне та якісне складання проєкту [2]. Важливим аспектом є дотримання граничних обсягів видатків, які встановлюються для забезпечення збалансованості.

Розгляд та затвердження місцевого бюджету. Проєкт бюджету виноситься на обговорення постійних комісій (насамперед, бюджетної комісії) та, зазвичай, оприлюднюється для громадського обговорення (принцип публічності) [10, с. 42].

Правове регулювання: бюджет затверджується виключно рішенням відповідної місцевої ради (стаття 77 БКУ) [2], яке є нормативно-правовим актом. Рішення про бюджет повинно містити загальні суми доходів і видатків, граничний обсяг дефіциту/профіциту та затверджені обсяги міжбюджетних трансфертів. Несвоєчасне затвердження (після 25 грудня) тягне за собою тимчасовий режим фінансування, що негативно впливає на реалізацію місцевих програм.

Виконання місцевого бюджету – практична реалізація затвердженого фінансового плану. Включає забезпечення надходження доходів та здійснення видатків.

Правове регулювання: виконання здійснюється за Розписом місцевого бюджету (помісячний план доходів, видатків та фінансування), який затверджує керівник фінансового органу [2]. Ключову роль виконує Державна казначейська служба України (ДКСУ). ДКСУ здійснює касове обслуговування місцевих бюджетів і проводить платежі виключно в межах затверджених бюджетних асигнувань та після реєстрації фінансових зобов'язань розпорядників коштів. Цей механізм забезпечує попередній та поточний контроль за цільовим використанням коштів [12, с. 38].

Звітність про виконання місцевого бюджету – стадія підбиття підсумків, оцінки та контролю, що забезпечує підзвітність виконавчих органів. Правове регулювання: фінансовий орган складає квартальні та річний звіти про виконання бюджету. Стаття 80 БКУ вимагає, щоб річний звіт був обов'язково оприлюднений (публічний звіт) [2]. Річний звіт після попередньої перевірки зовнішнім контролем (аудитом або перевіркою ДАСУ щодо субвенцій) затверджується місцевою радою [13, с. 204].

Ефективність процесу залежить від чіткого розмежування функцій суб'єктів. Місцева рада є найвищим суб'єктом, що здійснює законодавчі функції – затвердження бюджету та внесення до нього змін.

Виконавчі органи (Виконком, Фінансовий орган): виконують виконавчо-розпорядчі функції – складають проєкт, організовують виконання, контролюють діяльність головних розпорядників коштів. ДКСУ здійснює казначейське обслуговування та поточний контроль. Державна аудиторська служба (ДАСУ) здійснює зовнішній фінансовий контроль щодо законності та ефективності використання коштів, особливо тих, що були виділені з Державного бюджету (субвенції, дотації) [2].

3.2. Бюджетний контроль та відповідальність у сфері місцевих бюджетів

Ефективне і раціональне використання фінансових ресурсів територіальних громад забезпечується через систему бюджетного контролю, що є невід'ємною частиною фінансового права. Контроль діє як інструмент запобігання, виявлення та усунення порушень у сфері бюджетного законодавства.

Види й форми бюджетного контролю:

1). Бюджетний контроль поділяється на різні типи залежно від підходів до класифікації, що підкреслює його багатогранний характер[8]:

за часом здійснення:

- попередній контроль: виконується до проведення фінансових операцій. Метою є уникнення можливих порушень. На місцевому рівні це проявляється через реєстрацію фінансових зобов'язань головними розпорядниками коштів у Державній казначейській службі України (ДКСУ), а також експертизу проектів бюджетів бюджетними комісіями місцевих рад;
- поточний контроль: виконується в процесі виконання бюджету. Здійснюється ДКСУ через перевірку відповідності платіжних доручень затвердженим бюджетним асигнуванням і цільовому призначенню. Фінансові органи також перевіряють виконання місячного розпису бюджету;
- наступний (ретроспективний) контроль: проводиться після завершення фінансових операцій або закінчення бюджетного періоду шляхом ревізій, перевірок і аудиту ефективності використання коштів. Цей вид здійснюють Державна аудиторська служба України (ДАСУ) та внутрішні аудиторські підрозділи[6];

за суб'єктами контролю:

- внутрішній контроль (фінансовий аудит): здійснюється всередині органів місцевого самоврядування і підвідомчих установ з метою підвищення

ефективності управління ресурсами. Це переважно функція служб внутрішнього аудиту й фінансових органів;

- зовнішній контроль: проводиться незалежними державними органами або місцевою радою для забезпечення об'єктивності оцінок;
- парламентський контроль: реалізується місцевою радою як представницьким органом через постійні комісії, які аналізують звіти й здійснюють нагляд за діяльністю виконавчих органів;
- державний фінансовий контроль: виконується ДАСУ для аналізу використання коштів державного бюджету, субвенцій, дотацій, а також ефективного управління комунальними ресурсами.

У разі порушень у сфері управління місцевими бюджетами настає фінансово-правова відповідальність, що регламентується Главою 17 Бюджетного кодексу України (БКУ). Суть і мета відповідальності: вона слугує засобом дотримання бюджетної дисципліни та застосовується до учасників бюджетного процесу, які порушили законодавчі норми щодо формування, розгляду, затвердження чи виконання бюджету[12].

Типові порушення на місцевому рівні:

- використання бюджетних коштів не за призначенням: направлення фінансів на потреби, які не відповідають затвердженим цілям — одне з найсерйозніших правопорушень;
- перевищення бюджетних повноважень: укладання зобов'язань, суми яких перевищують встановлені кошториси чи асигнування;
- недотримання правил попередньої оплати товарів, робіт або послуг;
- несвоєчасне чи неповне повернення бюджетних коштів, наданих на поворотній основі.

Заходи впливу:

- зупинення операцій з бюджетними коштами: органи ДКСУ або ДАСУ можуть тимчасово заморозити платежі розпорядника до моменту виправлення порушення;

- зменшення асигнувань: розмір видатків може бути скорочений або нецільові витрати вилучені повністю.

ВИСНОВКИ

Курсова робота, присвячена комплексному аналізу місцевих бюджетів, надала змогу ретельно дослідити їх правову сутність, структурні компоненти та роль у фінансовій системі України. Це питання набуває особливої актуальності в контексті активних процесів децентралізації.

Результати дослідження за розділами: в першому розділі було встановлено, що місцевий бюджет виступає не лише економічним, а й правовим інструментом, зафіксованим на конституційному рівні як основа фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Його правова природа проявляється в подвійному статусі: цей бюджет є одночасно фінансовим планом і нормативно-правовим актом, затвердженим відповідною місцевою радою. Розгляд принципів (єдності, самостійності, збалансованості, повноти) підтвердив, що бюджетна система прагне до забезпечення фінансової автономії територіальних громад при збереженні узгодження з державним бюджетом.

Другий розділ присвячено вивченню структури місцевих бюджетів. Встановлено, що дохідна частина формується за рахунок власних доходів (місцеві податки, збори, частина податку на доходи фізичних осіб), які є основою фінансової незалежності громад, а також міжбюджетних трансфертів (дотації, субвенції) з державного бюджету. Трансферти забезпечують фінансове вирівнювання та виконання делегованих повноважень. Видаткова частина сконцентрована на задоволенні потреб громади, зокрема в соціально-культурній сфері (освіта, охорона здоров'я) та розвитку локальної інфраструктури (транспорт, житлово-комунальне господарство). Коректна класифікація видатків на функціональному та економічному рівнях сприяє прозорості та можливості контролю за їх використанням.

У третьому розділі досліджено вплив чіткої регламентації етапів бюджетного процесу на ефективність місцевого бюджету. Кожна зі стадій — складання, затвердження, виконання та звітність — регулюється положеннями Бюджетного кодексу України. Виконавчі органи самоврядування відповідають за виконання бюджету, а контрольні функції здійснюють Державна казначейська служба та Держаудитслужба України. З'ясовано, що система бюджетного контролю є багаторівневою, охоплюючи попередній, поточний і наступний контроль. Фінансово-правова відповідальність, закладена в главі 17 Бюджетного кодексу України, виступає ключовим механізмом дотримання бюджетної дисципліни.

Проведене дослідження підтвердило, що місцеві бюджети є основоположним фінансово-правовим елементом функціонування місцевого самоврядування. Попри створену законодавчу базу для їхньої самостійності, подальший розвиток вимагає:

- розширення власної дохідної бази територіальних громад через збільшення кількості та частки місцевих податків і зборів;
- посилення контролю за ефективністю використання бюджетних коштів задля підвищення результативності публічних фінансів;
- забезпечення більшої прозорості бюджетного процесу шляхом залучення громадськості на всіх етапах формування й аналізу бюджету.

Місцевий бюджет являє собою складний і динамічний об'єкт фінансово-правового регулювання, який вимагає постійного контролю та уваги з боку держави і наукової спільноти задля гарантування його стабільності та відповідності потребам місцевих громад.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 року № 2456-VI. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
3. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
4. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14 листопада 2019 року № 294-IX. Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>
6. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету» від 12 березня 2012 року № 333 (у редакції до 2020 р.). Електронний ресурс. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12#Text>
7. Фінансове право України: підручник / [А.А. Нечай, Н.П. Кучерявенко, Л.К. Воронова та ін.]; за ред. Л.К. Воронової, Н.П. Кучерявенко. 3-тє вид., переробл. і доповн. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 560 с.
8. Бюджетна система: навч. посіб. / В.І. Благун, Г.П. Кулик, В.О. Онищенко. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 380 с.
9. Бюджетний менеджмент в умовах децентралізації: монографія / [В.М. Опарін, О.В. Тимошенко, С.В. Гайдар та ін.]; за ред. В.М. Опаріна. Київ: КНЕУ, 2020. 450 с.
10. Місцеві фінанси: підручник / С.В. Онишко, О.П. Євтушенко, О.М. Калашник. Київ: Знання, 2018. 420 с.

11. Андрущенко В. Л. Місцеві бюджети як фінансова основа місцевого самоврядування: проблеми правового регулювання. Право України. 2019. № 6. С. 98–105.
12. Орлюк О. П. Бюджетна децентралізація: фінансово-правовий аспект формування доходів місцевих бюджетів. Фінансове право. 2020. № 1. С. 36–42.
13. Коваленко В. О. Бюджетний контроль на місцевому рівні: сутність та шляхи вдосконалення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2018. Вип. 48. Т. 2. С. 202–206.
14. Гетьманець О. П., Баранник Н. В. Фінансове право: навчальний посібник. Харків: Право, 2020. 384 с.
15. Заяць Т. А., Сарай М. Ю., Рогач О. І. Бюджетна система: навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. 272 с.